

Варто зазначити, що й сьогодні в різноманітних звітах про поліграфічно-видавничу діяльність, у доповідях і т. ін. грубо порушуються термінологічні засади, бо в одній цифрі звіту для більшої оптимістичності поєднуються різні види видань за обсягом – книга та брошура. Мабуть, тому ще кілька років назад в Україні цей показник становив 0,34 книги на душу населення, а у 2004 р. – аж 1,1.

Усе це призводить до того, що досить складно уявити реальну картину розвитку чи занепаду поліграфічно-видавничої галузі як регіону, так і країни.

Однак попри усі ці проблеми поліграфічно-видавничу галузь Житомирщини розвивається, про що свідчить ще один промовистий факт: за кілька останніх років провідні видавництва області збільшили кількість замовлень на видання поліграфічної продукції із сусідніх областей та Києва.

УДК 002.2(7)

М. С. Костенко

**РЕПЕРТУАР ВІТЧИЗНЯНОЇ КНИГИ
З ПРОБЛЕМ КУЛЬТУРИ ТА МИСТЕЦТВА
(на основі бібліометричного аналізу
галузевого документного потоку)**

Останнім часом важливим напрямком бібліометричних досліджень став аналіз галузевих документних потоків, що складають репертуар вітчизняної книги. Однак репертуар книги з проблем культури та мистецтва ще не був об'єктом поліаспектного вивчення. Правомірність вибору як об'єкта дослідження репертуару вітчизняної книги з культури та мистецтва зумовлена тим, що дана галузь є однією з соціально значущих, відрізняється традиційністю розвитку, наявністю широкого кола фахівців, відносною стабільністю потоку первинних документів і достатньою глибиною розкриття у вторинному документному потоці.

Методика бібліометричного дослідження галузевого документного потоку (ГДП) передбачає:

- визначення закономірностей формування і розвитку ГДП;
- структурування ГДП за тематичним, типовидовим, мовним, видавничим та іншими аспектами;
- виявлення кількісного наповнення зазначених структур;
- визначення основних тенденцій розвитку ГДП;
- розроблення на цій підставі можливих гіпотез удосконалення репертуару галузевої книги.

Формування і розвиток ГДП зумовлені певними закономірностями: ГДП є системним об'єктом з відповідними якостями та ознаками; зміст і структура ГДП визначаються змістом, структурою й іншими особливостями галузі культури та мистецтва, компонентом якої він є; ГДП формують документи різних типів і видів, що відповідають різноманітним галузевим документно-інформаційним потребам.

Обравши методом оперування інформацією технологію, що базується на бібліометрії, потрібно визначити параметри, які характеризують джерело інформації і водночас фіксуються в традиційному бібліографічному описі документа. Дослідник, який розпочне бібліометричне вивчення репертуару літератури з проблем культури та мистецтва, обов'язково відчує суттєві труднощі, оскільки вибір параметрів аналізу стосовно художнього, культурологічного або мистецького документа являє собою неоднозначне завдання. Традиційний набір бібліографічних даних неповною мірою відображає специфіку культурологічно-художньої сфери та особливостей відношення користувачів до культурно-мистецьких цінностей. Саме тому в реальній практиці бібліометричних досліджень параметри аналізу для потоків документів з культури та мистецтва ще не вироблені й науково не обґрунтовані.

Для вивчення особливостей формування репертуару вітчизняної книги з культури та мистецтва пропонуємо використовувати параметри бібліографічного опису документів, що найповніше відображають змістові характеристики ГДП. Накопичуваний масив з наборів різноманітних параметрів досліджуваних об'єктів робить можливим багаторазове звернення до отриманих даних. Це дозволяє аналізувати й контролювати первиннодокументний сегмент репертуару галузевих документів і здійснювати при потребі прогноз критичних станів об'єкта дослідження.

Основою проведеного бібліометричного аналізу документного потоку з проблем культури та мистецтва слугували показники державної бібліографії України – “Літописи книг”. Аналіз ГДП за певний часовий проміжок дозволяє визначити ступінь досягнення сформованим потоком документів його мети – інформаційного забезпечення галузі. Достатньо репрезентативним для подібних досліджень хронологічним періодом вважають термін від трьох до п'яти років. Вибір хронологічних меж аналізу (1997 – 2001 рр.) зумовлений тим, що на початку 1990–х рр. намітилася тенденція до зниження випуску літератури (це було спричинено кризовим станом українського книговидання в цілому). І лише з 1996 по 1997 рр. спостерігаються як кількісне збільшення видань літератури з питань культури і мистецтва, так і якісні зміни ГДП.

Дослідження формування репертуару вітчизняної книги з питань культури і мистецтва здійснювалося за такими аспектами: кількісний розподіл

РЕПЕРТУАР СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ КНИГИ

видань; розподіл видань за мовою публікацій; розподіл видань за типами та видами; розподіл видань за основними тематичними розділами. Бібліографічні записи з “Літопису книг” індексувалися нами за кількома “профілями”. Виділення семантичного профілю (табл. 1) дає можливість віднести конкретне видання до однієї із запропонованих тем. Поняття “тема” є певною мірою умовним, оскільки точніше говорити про тематичні блоки (комплекси), поєднані спорідненими критеріями. Зміни національних пріоритетів, масштаб і темпи змін, що відбуваються в суспільстві в цілому і культурі зокрема, зумовили тематичні зміни в первиннодокументному галузевому потоці.

Таблиця 1

СЕМАНТИЧНА СТРУКТУРА ГДП З ПРОБЛЕМ КУЛЬТУРИ ТА МИСТЕЦТВА

Тематичний розділ	Кількість публікацій по роках					Загальна кількість публікацій	У %
	1997	1998	1999	2000	2001		
Мистецтвознавство, історія мистецтва	1	8	5	6	12	32	5,8
Образотворче мистецтво	2	—	2	2	2	8	1,4
Декоративно-прикладне мистецтво	9	10	3	8	3	33	5,9
Архітектура	7	24	18	20	31	100	18,1
Музика	32	57	56	47	33	225	40,7
Живопис	6	10	6	2	9	33	5,9
Іконопис	2	1	—	1	—	4	0,7
Графіка	2	1	1	2	3	9	1,6
Пластичне мистецтво, скульптура	5	3	2	4	3	17	3
Кіномистецтво	4	5	1	13	16	39	7,0
Фотомистецтво	-	-	2	2	—	4	0,7
Театральне мистецтво	5	9	9	7	8	38	6,9
Циркове мистецтво	-	1	-	—	—	1	0,1
Танець, хореографія	2	1	1	—	3	7	1,3
Естетика	-	1	1	—	—	2	0,4
<i>Всього</i>	77	131	107	114	123	552	100

У табл. 1 показаний розподіл загальної кількості публікацій з питань культури і мистецтва за основними тематичними розділами в межах кожного

ПОЛІГРАФІЯ І ВИДАВНИЧА СПРАВА 42'2005

року і в цілому за п'ять (1997 – 2001) років, а також обсяг ГДП по темах у процентному відношенні. Аналізуючи тематичну структуру ГДП упродовж п'яти років, ми дійшли висновку: пріоритетною протягом усього періоду лишається проблематика музики, другу позицію посідає література з питань архітектури, менша частка припадає на інші видання. Приблизно однаковий рівень випуску видань з мистецтвознавства, декоративно-прикладного мистецтва, живопису, театрального мистецтва, кіномистецтва. Найменшу частку становить випуск літератури з питань образотворчого мистецтва, графіки, хореографії, іконопису, фотомистецтва, естетики, циркового мистецтва.

Отже, як свідчать результати дослідження, найбільшу питому вагу в документному потоці з культури і мистецтва в 1997 – 2001 рр. отримали видання з музики й архітектури, що разом становить понад 50% загальної кількості видань. Така ж тенденція прослідковується й при аналізі по окремих роках. Якщо розглядати динаміку тематики видань у межах року, помітне зростання випуску документів з архітектури, музики, мистецтвознавства, кіномистецтва, театрального мистецтва, живопису. Випуск літератури з образотворчого мистецтва, графіки, хореографії має статичний характер упродовж кількох років. У межах ГДП з культури та мистецтва найменшою є частка літератури з церковного мистецтва (1), естетики (2), іконопису (4), фотомистецтва (4). Аналізуючи причини такого стану, можна припустити, що музика – це вид мистецтва, яким займаються, який досліджують, якому навчаються. До того ж, музика й архітектура є найдавнішими видами мистецтва, тому багато осіб упродовж років працювали і працюють у цій галузі. Архітектура – це свого роду будівництво, а воно актуальне завжди. Зазначений факт має свої як переваги, так і недоліки, оскільки, крім ефективного інформаційного забезпечення даних галузей культури та мистецтва, спостерігається незабезпеченість первиннодокументною інформацією не менш важливих напрямків культурно-мистецького процесу. Можна сказати, що видання літератури з цих питань скеровують потреби нашого суспільства, адже підвищений інтерес до будь-якої теми зумовлює розширення випуску літератури з неї.

Таким чином, упродовж досліджуваного періоду прослідковується тенденція до збільшення кількості видань з обмеженого переліку тем (музика й архітектура); більш-менш рівномірно випускалася література з образотворчого мистецтва, графіки та ін.; нерівномірно, з тенденцією до зменшення кількості виходила література з естетики, циркового мистецтва, фотомистецтва, іконопису.

Типовидова структура галузевого потоку книг засвідчує розповсюдженість документів певних типів, видів, жанрів у ГДП. Кількісний розподіл ГДП з питань культури і мистецтва за типами видань у 1997 – 2001 рр. можна простежити за даними табл. 2.

ТИПОВИДОВА СТРУКТУРА ГДП З ПРОБЛЕМ КУЛЬТУРИ ТА МИСТЕЦТВА

Тип літератури та вид видань	Кількість публікацій по роках					Загальна кількість видань	У %
	1997	1998	1999	2000	2001		
Мемуарно-епістолярна	2	7	5	12	6	32	5,8
Довідкова	10	12	8	11	29	70	12,6
Навчальна, у т.ч. підручники, навчальні посібники	22 14	30 20	30 20	18 10	19 16	119 80	21,6 67,2
Самовчителі	8	10	10	8	3	39	7
Науково-дослідна, у т.ч. монографії узагальн. праці збірники тез наукових конференцій збірники наукових праць	<u>20</u> 7 5 5 3	<u>41</u> 10 11 9 11	<u>44</u> 13 10 11 10	<u>49</u> 11 12 14 12	<u>53</u> 11 15 18 9	<u>207</u> 52 53 57 45	<u>37,6</u> 25,1 25,6 27,5 21,8
Популярна, у т.ч. довідково-популярна науково-популярна документально- художня літературно-художня альбоми	<u>15</u> 5 3 3 - 4	<u>31</u> 10 7 6 3 5	<u>10</u> 4 3 - - 3	<u>16</u> 4 5 3 - 4	<u>13</u> 7 3 2 - 1	<u>85</u> 30 21 14 3 17	<u>14,8</u> 35,2 24,7 16,4 3,5 20
<i>Всього</i>	77	131	107	114	123	552	100

З табл. 2 видно, що склад галузевого репертуару видань за типами літератури характеризується таким чином: найбільшу кількість назв за п'ять років має науково-дослідна література. Представлена вона переважно такими жанрами, як: монографії, узагальнюючі праці, збірники тез наукових конференцій, збірники наукових праць. Подібний видовий діапазон науково-дослідної галузевої літератури зумовлений функціональним призначенням видань різних видів.

Специфічною є роль монографії в репертуарі книги з культури та мистецтва. Вихід у світ монографії є підсумовуванням пізнання об'єкта культури чи мистецтва. Це зумовлено особливостями ущільнення і нагромадження знань про культурно-мистецький об'єкт; ступенем згортання наукового знання; особливою системою доказів його істинності, що вимагає великого фактичного матеріалу, детального зіставлення існуючих точок зору, ретельного визначення вихідних понять. Під впливом цих причин уже кілька сторіч авторська монографія з культури та мистецтва служить засобом узагальнення і детального обґрунтування індивідуального знання про мистецький об'єкт.

Натомість, основним призначенням праць узагальнюючого характеру є створення цілісної картини розвитку національних мистецтв і світового мистецтва. Найбільш мобільною частиною ГДП є авторські й тематичні збірники. Доречно відзначити особливості їх публікацій: ціннісні властивості статей залежать від місця і часу опублікування, теми, авторської приналежності, жанру статті; при визначенні значущості конкретної статті для фахівців важливо розглядати її на тлі однотипних документів, визначаючи за формальними і змістовими ознаками (рік видання, місце публікації, аспект розгляду теми, використовуваний автором фактичний матеріал і рівень його узагальнення) ціннісний статус для споживача. Для репертуару вітчизняної книги з культури і мистецтва характерне переважання авторських і колективних збірників з широкою і комплексною тематикою та досить часто малоінформативними назвами.

У межах свого типу науково-дослідна література розподілена за жанрами досить рівномірно. Найбільше видано збірників тез наукових конференцій, узагальнюючих праць, монографій, наукових статей. Однак спостерігається тенденція до стрімкого збільшення кількості наукових видань, що ілюструє загальний стан української науки і культурологічних досліджень зокрема. Зростає кількість фахівців, до професійних інтересів яких входить проблематика культури і мистецтва. Виникнення ж нового галузевого знання зумовлює появу нових галузевих публікацій відповідного змісту.

Друге місце в типовидовій структурі ГДП посідають видання навчальної літератури. У межах років спочатку (1998 – 1999 рр.) відмічається різке зростання випуску даного типу літератури, а далі (2000 – 2001 рр.) – поступове зниження. Однак у межах загального галузевого репертуару ці видання є одними з пріоритетних, зважаючи на здійснення багатьма навчальними закладами країни мистецької й культурологічної підготовки. Домінуючі позиції в репертуарі навчальної книги посідають підручники та навчальні посібники.

Третє місце по випуску займає популярна література. У межах років видання цього типу видавалися нерівномірно. Спочатку прослідковується тенденція до збільшення, а потім – до зменшення кількості публікацій. Популярна література з мистецтва, яка висвітлює основоположні теоретичні засади та вузлові етапи розвитку мистецтва, ключові проблеми сучасного художнього процесу, дуже різноманітна за своїми формами і жанрами. Це зумовило виділення нами серед виявлених у галузевому репертуарі популярної літератури таких видів видань, як довідково-популярні, науково-популярні, документально-художні, альбоми, літературно-художні. У межах років видовий розподіл цього типу літератури більш-менш рівномірний. Активний випуск такої літератури необхідний і продиктований інтересами й потребами багатьох категорій споживачів: і тих, хто

РЕПЕРТУАР СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ КНИГИ

потребує опанування основами естетичних знань, і споживачів з відносно розвинутими художніми інтересами, і, нарешті, серйозних цінителів мистецтва.

Четверту позицію займає випуск довідкової літератури. Довідкові видання включають в себе довідники, карти-путівники, словники, енциклопедії, художні календарі, каталоги тощо. Це досить популярний тип літератури, розрахований на широке коло споживачів, які цікавляться мистецтвом або професійно з ним пов'язані. Відмічається збільшення випуску літератури цього типу, що є позитивною характеристикою динаміки галузевого репертуару вітчизняної книги за досліджуваний період, оскільки якісні зміни в довідково-інформаційному обслуговуванні й трансформовані запити споживачів культурологічної інформації спричиняють потребу в усе нових і нових документах.

Менша частка ГДП припадає на випуск мемуарно-епістолярної літератури, яка охоплює збірники спогадів, мемуари, щоденники, листи, що є цінними джерелами для вивчення життєвого і творчого шляху окремих діячів мистецтва, їхніх стосунків із сучасниками, художньої атмосфери певної епохи. Багато мемуарно-епістолярних видань завдяки майстерному літературному викладу фактів є цікавими як для фахівців, так і для широкого загалу читачів. У межах років спостерігається нерівномірність у виданні документів цього типу.

Щодо мовної структури ГДП з проблем культури та мистецтва, то відстежується наступна картина (табл. 3). Якщо випуск видань українською і російською мовами у 1997 р. кількісно відрізнявся несуттєво, то в 2001 р. видання галузевої книги українською мовою перевищило російськомовну книгу майже в 4 рази. Частка літератури, виданої українською мовою, поступово й впевнено зростає, що є наслідком належної мовної політики видавництва і державної політики в галузі книговидавництва.

Таблиця 3

МОВНА СТРУКТУРА ГДП З ПРОБЛЕМ КУЛЬТУРИ ТА МИСТЕЦТВА

Мова видань	Рік					Загальна кількість видань	У %
	1997	1998	1999	2000	2001		
Українська	47	93	79	90	100	409	74,1
Російська	30	38	28	24	23	143	25,9
<i>Всього</i>	77	131	107	114	123	552	100,0

Проведене дослідження дозволяє зробити висновок, що формуванню галузевого репертуару вітчизняної книги притаманні певні закономірності: його зміст і структура органічно пов'язані й зумовлені змістом і структурою забезпечуваної галузі культури та мистецтва. Крім того, репертуар галузевих документів

є невід'ємним компонентом певної сфери суспільної діяльності й включає всі типи і види документів відповідно до багатогранності галузевих документно-інформаційних потреб споживачів. Сегменти галузевого репертуару створюються відповідними видавничими осередками і концентруються в соціальних інститутах, що накопичують, розповсюджують і використовують документи з різних галузей. Збереження цілісності репертуару досягається універсальною реєстрацією документів засобами національної бібліографії та їх реферуванням.

Бібліометричний і змістовий аналіз формування репертуару вітчизняних книг з проблем культури та мистецтва засвідчує, що випуск галузевої книги має хвилеподібний характер. На початку 2000-х років спостерігається значне зростання кількості видань порівняно з 1990-ми роками. За проаналізований період загальна кількість видань збільшилася майже втричі. Помітний стрибок до зростання кількості видань у 1998 р. пов'язаний, мабуть, з тим, що з 1996 – 1997 рр. поживався випуск літератури завдяки виходу українського книговидання з кризового стану. У 2000 – 2001 рр. триває поступове зростання кількості видань з питань культури і мистецтва: на 8,3% проти 1997 р. На наш погляд, це викликано динамікою розвитку нашого суспільства й суспільних потреб населення.

Отже, вивчення репертуару книг з питань культури й мистецтва дає можливість окреслити перспективи пріоритетних напрямів видавничої політики в даній галузі. Порівнюючи кількісні та якісні показники динаміки ГДП, можна отримати об'єктивну картину стану і розвитку мистецтва, його напрямів. Вивчення галузевого репертуару може стати документознавчою та статистичною базою для вирішення наукознавчих завдань, планування розвитку культурологічних і мистецтвознавчих досліджень.

УДК 002:351/354

О. М. Левчук

АДМІНІСТРАТИВНИЙ РЕСУРС НА РИНКУ КНИГИ В УКРАЇНІ ЗА ЧАСІВ СТАНОВЛЕННЯ НАЦІОНАЛЬНИХ ВИДАВНИЧИХ ІНСТИТУЦІЙ (20-ті роки ХХ ст.)

Конкуренція на інформаційних ринках протягом останнього століття виявлялася по-особливому жорстко. Адже комерція наблизилась упритул до культурних потреб людей. Виявилось, що людська особистість є неабияк вигідним об'єктом для інвестицій – як поточних, так і перспективних. Першими в ХХ ст. це усвідомили в мережних організаціях типу видавничих акціонерних товариств і кооперативів.